

Shuhrat Sirojiddinov
Gulbahor Ashurova

NIZOMIY GANJAVIY VA ALISHER NAVOIY IJODIDA TURKONA TAFAKKUR VA G'OYAVIY BADIYY ASOS

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

O‘ZBEKISTONDAKI HAYDAR ALIEV NOMIDAGI
OZARBAYJON MADANIYAT MARKAZI

SHUHRAT SIROJIDDINOV
GULBAHOR ASHUROVA

“NIZOMIY GANJAVIY VA ALISHER NAVOIY
IJDIDA TURKONA TAFAKKUR VA G‘OYAVIY
BADIY ASOS”

monografiya

*Kitob Ozarbayjon Respublikasining O‘zbekistondagi
Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi loyihasi
asosida chop etildi*

TOSHKENT
VNESHINVESTPROM
2021

UO‘K: 23.265.6

KBK:83.2

S 48

Shuhrat Sirojiddinov, Gulbahor Ashurova

Nizomiy Ganjaviy va Alisher Navoiy ijodida Turkona tafakkur va g‘oyaviy badiiy asos/ Shuhrat Sirojiddinov, Gulbahor Ashurova. - Toshkent: “VNESHINVESTPROM” nashriyoti, 2021 - 376 b.

Loyiha rahbari va so‘zboshi muallifi:

Samir ABBASOV

O‘zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi rahbari

Ilmiy muharrir:

Rafael HUSEYNOV

Akademik

Taqrizchilar:

Boqijon TO‘XLIEV

*filologiya fanlari doktori,
professor*

Nurboy JABBOROV

*filologiya fanlari doktori,
professor*

Nashr ga mas’ul:

Karimulla MAMMAD-ZADE

*filologiya fanlari bo‘yicha
falsafa doktori*

Dizayner

Nadir Alimirzayev

© O‘zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi
Ozarbayjon Madaniyat Markazi, 2021

ISBN 978-9943-7956-9-3

“VNESHINVESTPROM” nashriyoti, 2021

Ozarbayjon Respublikasining Prezidenti Ilhom Alievning 5 yanvar 2021 yil kunidagi Qaroriga muvofiq daho shoir shayx Nizomiy Ganjaviyning 880 yillik yubileyi sharafiga Ozarbayjonda 2021 yil “Nizomiy Ganjaviy yili” deb e’lon qilindi. Ayni zamonda, O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 19 oktabr 2020 yildagi tarixiy Qarorida buyuk shoir va mutafakkir Amir Alisher Navoiyning 580 yillik yubileyini keng miqyosda nishonlash haqidagi fikrlar o‘z aksini topgan. Har ikki Qaror turkiy adabiyotga va mumtoz adabiy-madaniy sohaga berilgan yuksak e’tibor va ehtirom ramzidir.

Ushbu monografiyada dunyo adabiyotining va turkiy xalqlarining dohiy namoyondalaridan bo‘lgan Nizomiy Ganjaviy va Alisher Navoiy merosi, uning o‘rganilishi, har ikki shoir va mutafakkirning badiiy-falsafiy qarashlari, sharq madaniyati, turkiy milliy-madaniy merosga qo‘shgan hissasi, hassos she’riyati va ikki “Xamsa”dagi o‘ziga xosliklar tadqiq etiladi.

SO'ZBOSHI

IKKI XALQNING BUYUK SIYMOLARI

Turkiy dunyo jahonga buyuk olimlar, faylasuflar, shoir va yozuvchilarni in'om etgan. Ana shunday iste'dod sohiblaridan Ozarbayjonning atoqli shoiri, mutafakkir va faylasuf Ilyos Yusuf o'g'li Nizomiy Ganjaviy va o'zbek adabiyotining daho shoiri, iftixari Hazrat Alisher Navoiydir.

Hazrat Nizomiy Ganjaviy va Alisher Navoi Sharq adabiyotida go'zal asarlar bitib turkiy xalqlar adabiyoti rivojiga buyuk hissa qo'shdilar. Ulug' shoirlarning "Xamsa" asarlarida turkiy tafakkur, turkiy ruh aks etgani ma'lum!

Oradan 880 yil o'tganiga qaramay, Nizomiy hali ham yuksak zirvadadir, xalqimiz ma'naviyatining ajralmas qismiga aylangan buyuk san'atkorning porloq merosi asrlar osha Sharqning betakror madaniy qadriyatlari xazinasida o'ziga xos munosib o'rin egallab turibdi. Nizomiy dahosi, Nizomiy siymosini biron bir mezon yoki meyor bilan o'lchab bo'lmaydi. Nizomiy betakror asarlar yaratishi bilan birga tilshunoslik, adabiyotshunoslik, faylasuf sifatida ham bu sohalar rivojiga "Xamsa" dostonlari ichiga singdirilgan mohiyat va g'oyalar bilan ulkan hissa qo'shdi. Uning ko'p qirrali iste'dod sohibi ekanligiga hech bir kimsa shubha qilmaydi. Men Nizomiyni azim bir dendizga qiyoslayman. Bu dengizda suzish uchun ko'proq ilm zahmatini chekish lozim.

O'z asarlarining asosiy qismini fors tilida yaratganiga qaramay, Nizomiy Ganjaviy jahon madaniyati va san'atiga misli ko'rilmagan hissa qo'shgan dohiy turk shoiri. Chunki o'sha davrlarda rasmi va she'riyat tili fors tili edi. Shu bilan birga Nizomiyning turkiy devoni ham bo'lgani ilmiy asoslab berilgan. Misr mamlakati Qohira shahrining "Darb ul-majomir" saroyidagi "Hadiviya" nomli mashhur kitobxonada Nizomiyning juda nodir qadimiy qo'lyozmalar saqlanadi.

МУНДАРИЖА

SO‘ZBOSHI.....	4
IKKI XALQNING BUYUK SIYMOLARI.....	4
MUQADDIMA.....	17
SHAYX NIZOMIY GANJAVIY HAQIDA	22
NIZOMIY MAQBARASI.....	27
O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA NIZOMIY GANJAVIY IJODINI O‘RGANISH MASALASI.....	45
“MAXZANUL ASROR” DOSTONI HAQIDA	55
NIZOMIY GANJAVIYNING “LAYLI VA MAJNUN” DOSTONI.....	77
OSHIQLARGA TUMOR BO‘LGAN ASAR	80
NIZOMIY “XAMSA”SI TARJIMALARI HAQIDA	86
“SHAYX NIZOMIY GANJAVIY “XAMSA”SINI QANDAY TARJIMA QILDIM?”	96
“IQBOLNOMA” HIKMATI.....	102
NIZOMIY GANJAVIY VA ALISHER NAVOIYNING IJOD TUTUMI.....	108
IJODKOR TUTUMI – POETIK TAFAKKUR YUKSALISHINING ASOSI.....	109
Xulosa	119
ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINING O‘RGANILISH TARIXI HAQIDA	121
ALISHER NAVOIYNING HAYOTI VA IJOD YO‘LI	123
ALISHER NAVOIY FENOMENI	142

O‘TMISH NAVOIYSHUNOSLIGI AN‘ANALARI.....	148
BOLALIGI.....	174
YIGITLIK DAVRI	176
NAVOIY VA ABU SA‘ID MIRZO MUNOSABATLARI	179
NAVOIY SAMARQANDDA	186
ALISHER NAVOIYNING BALOG‘AT DAVRI.....	192
XULQ-ATVORI.....	199
XAYRIYA AMALLARI	210
MOL-MULKI	212
YAQINLARI VA SUHBATDOSHLARI	215
VAFOTI.....	216
NAQL VA RIVOYATLAR.....	219
NIZOMIY VA NAVOIY SHE‘RIYATINING LIRIK QAHRAMONLARI HAQIDA.....	224
“HAYRAT UL-ABROR” DOSTONIDAGI HIKOYATLARNING	227
MAVZULARI. G‘OYAVIY TASNIFI	227
XAMSANAVISLIK AN‘ANASI TAKOMILI.....	252
“HAYRAT UL-ABROR DOSTONI HAQIDA	273
“FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI HAQIDA	302
“LAYLI VA MAJNUN” DOSTONI HAQIDA	318
“SAB‘AI SAYYOR” DOSTONI HAQIDA	334
“SADDI ISKANDARIY” DOSTONI HAQIDA.....	353

**SHUHRAT SIROJIDDINOV
GULBAHOR ASHUROVA**

**“NIZOMIY GANJAVIY VA ALISHER NAVOIY
IJODIDA TURKONA TAFAKKUR VA G‘OYAVIY
BADIY ASOS”**

monografiya

Muharrir: S.Xashimov

Musahhah: S.Alimbayeva

Sahifaʻlovchi: A.Hidoyatov

Nashriyot litsenziyasi №AI 242, 04.07.2013 y.
Ofset qog‘ozi. Bosishga ruxsat etildi 29.12.2021.
Formati 60x84 1/16. Garnitura «Times New Roman».
Bosma taboq 11.5 Adadi 300. nusxa. Buyurtma №9.

«VNESIINVESTPROM» mas’uliyati
cheklangan jamiyati.
100011, Toshkent shahri, Navoiy ko‘chasi, 30.
Tel./faks:(+99871) 244-75-75

UO‘K:23.265.6

KBK:83.2

S 48

Shuhrat Sirojiddinov, Gulbahor Ashurova

Nizomiy Ganjaviy va Alisher Navoiy ijodida Turkona tafakkur va g‘oyaviy badiiy asos / Shuhrat Sirojiddinov. Gulbahor Ashurova. - Toshkent: “VNESHINVESTPROM” nashriyoti, 2021 - 376 b.